

Annales

Instituti

Archaeologici

X - 2014

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office adress

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Izvršne urednice/Desk editors

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Tehničke urednice/Technical editors

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Hrvoje Kalafatić, Siniša Krznar, Ivana Ožanić Roguljić, Ana Konestra, Andreja Kudelić, Asja Tonc,
Marina Ugarković

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Michreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Prijevod na engleski/English translation

Sanjin Mihelić

Lektura/Language editor

Ivana Majer (hrvatski jezik/Croatian)
Sanjin Mihelić (engleski jezik/English)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj
Ivana Ožanić Roguljić
Katarina Botić

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institut of archaeology, Zagreb 2014.

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Mirela Hutinec
- Sotin – rezultati istraživanja 2013. godine
- 14** **Tomislav Hršak**
 Tino Leleković
 Marko Dizdar
- Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2013. godine
- 21** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Marko Dizdar
- Terenski pregled i arheološki nadzor na rekonstrukciji državne ceste D212, Kneževi Vinogradi – Zmajevac
- 25** **Marko Dizdar**
- Terenski pregled i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – južna obilaznica Osijeka
- 29** **Ivana Ožanić Roguljić**
- Probno arheološko istraživanje lokaliteta Beli Manastir – Popova zemlja (AN 2)
- 34** **Tatjana Tkalčec**
- Probna arheološka istraživanja lokaliteta AN3 Beli Manastir – Sudaraž, sjever na trasi autoceste A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj 2013. godine
- 42** **Hrvoje Kalafatić**
- Probna arheološka istraživanja lokaliteta AN 4 Novi Bolman – Grablje kod Jagodnjaka u Baranji
- 45** **Marija Buzov**
- Probna istraživanja na trasi buduće autoceste A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Beli Manastir – Osijek, arheološko nalazište AN 8 Beli Manastir – Atar, Napuštene njive
- 50** **Siniša Krznar**
- Probno arheološko istraživanje lokaliteta Novi Čeminac – Remanec poljana – Krčevine, na trasi spojne ceste istočno od čvora Čeminac – južni krak (AN 9)
- 55** **Tajana Sekelj Ivančan**
- Probni rovovi na arheološkom nalazištu Jagodnjak – Ciglana i Čemin – Ciganska pošta
- 63** **Zorko Marković**
 Katarina Botić
- Podgorač, Ražište – rezultati arheoloških istraživanja 2013. godine
- 69** **Kornelija Minichreiter**
- Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2013.

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Mirela Hutinec
- Sotin – the results of research in 2013*
- 14** **Tomislav Hršak**
 Tino Leleković
 Marko Dizdar
- The results of the investigations at Batina-Sredno in 2013*
- 21** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Marko Dizdar
- Field survey and archaeological supervision of the reconstruction of State Road D212, Kneževi Vinogradi – Zmajevac*
- 25** **Marko Dizdar**
- Field survey and supervision of the construction of a section of D-2 State Road – the southern bypass of Osijek*
- 29** **Ivana Ožanić Roguljić**
- Trial archaeological excavations at the Beli Manastir – Popova zemlja site (AS 2)*
- 34** **Tatjana Tkalčec**
- Trial archaeological investigations at AS3 Beli Manastir-Sudaraž, north, on the route of the A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway in 2013*
- 42** **Hrvoje Kalafatić**
- Trial archaeological investigations at the AS4 Novi Bolman-grablje site near Jagodnjak in Baranja*
- 45** **Marija Buzov**
- Trial investigations on the route of the future motorway A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj, the Beli Manastir – Osijek section, the archaeological site AS 8 Beli Manastir – Atar, Napuštene njive*
- 50** **Siniša Krznar**
- Trial archaeological investigation at Novi Čeminac-Remanec poljana-Krčevine, on the route of a connecting road east of south extension Čeminac (AS 9)*
- 55** **Tajana Sekelj Ivančan**
- Trial trenches at the archaeological sites Jagodnjak – Ciglana and Čemin – Ciganska pošta*
- 63** **Zorko Marković**
 Katarina Botić
- Podgorač, Ražište – results of the archaeological excavations in 2013*
- 69** **Kornelija Minichreiter**
- Slavonski Brod, Galovo, Archaeological Research in 2013*

- 73** **Tatjana Tkalčec**
Posljednja sezona sustavnih zaštitnih arheoloških istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2013. godine
The last season of systematic rescue archaeological investigations at Crkvari – St. Lawrence church in 2013
- 82** **Marko Dizdar**
Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2013. godini
The results of the 2013 excavation at the La Tène culture cemetery in Zvonimirovo – Veliko polje
- 85** **Tatjana Tkalčec**
Iva Kostešić
Izrada digitalnog modela reljefa arheološkog nalazišta na primjeru Gradine kod Špišić Bukovice
The creation of a digital relief model of an archaeological site on the example of Gradina near Špišić Bukovica
- 95** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Marko Dizdar
Dolina Glavičice – rezultati istraživanja 2013. godine
Dolina Glavičice – the results of the 2013 investigations
- 99** **Tajana Sekelj Ivančan**
Četvrta sezona arheoloških istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg/Sušine
The fourth season of archaeological investigations at Virje – Volarski breg/Sušine
- 104** **Siniša Krznar**
Arheološko istraživanje nalazišta Torčec – Cirkvišće 2013. godine
Archaeological investigation at Torčec-Cirkvišće in 2013
- 110** **Snježana Karavanić**
Andreja Kudelić
Arheološka i geofizička istraživanja na lokalitetu Kalnik – Igrišće 2013. godine
Archaeological and geophysical investigations at the Kalnik-Igrišće site in 2013
- 116** **Tatjana Tkalčec**
Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta Krapina – Vukšićev breg u 2013. godini
Rescue archaeological investigations at Krapina – Vukšićev breg in 2013
- 128** **Marina Ugarković**
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić
Tina Neuhauser
Hvar, otok Sveti Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2013.
Hvar, St. Clement island, Soline Bay, archaeological investigations in 2013
- 134** **Tatjana Tkalčec**
Nastavak konzervatorskih radova na burgu Vrbovcu u Klenovcu Humskom u 2013. godini
The continuation of conservation work at Vrbovec castle in Klenovec Humski in 2013
- 140** **Asja Tonc**
Ivan Radman-Livaja
Rezultati probnih iskopavanja na gradini Svete Trojice 2013. godine
The results of trial excavations at the Holy Trinity (sv. Trojica) hillfort in 2013
- 144** **Goranka Lipovac Vrkljan**
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra
Sustavna istraživanja lokaliteta Crikvenica – Ad turre: terenski rad i obrada nalaza u 2013. godini
Systematic investigations at Crikvenica – Ad turre: fieldwork and find processing in 2013

148 **Bartul Šiljeg**
Vladimir Kovačić
Nera Šegvić
Iva Kostešić

Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija Blek (Tar) u 2013. godini

148 **Bartul Šiljeg**
Vladimir Kovačić
Nera Šegvić
Iva Kostešić

Archaeological investigations and conservation work at the Stancija Blek site near Tar in 2013

154 **Katarina Botić**

Prikupljanje uzoraka drveta – peta sezona 2013. godine

154 **Katarina Botić**

Wood sampling – fifth season 2013

Terenski pregledi

159 **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Marko Dizdar

Terenski pregled područja između Sotina i Opatovca

159 **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Marko Dizdar

Field survey in the area between Sotin and Opatovac

164 **Zorko Marković**
Jasna Jurković
Danimirka Podunavac

Rezultati rekognosciranja arheoloških terena katastarske općine Donja Motičina 2012. godine

164 **Zorko Marković**
Jasna Jurković
Danimirka Podunavac

Results of the archaeological field survey of sites in Cadastral Municipality Donja Motičina in 2012

169 **Marko Dizdar**

Terenski pregled dionice državne ceste D-2 – sjeverna obilaznica Virovitice

169 **Marko Dizdar**

Field survey of a section of D-2 state road – the northern bypass of Virovitica

174 **Hrvoje Kalafatić**

Arheološki terenski pregled područja izgradnje pruge Križevci – Koprivnica – Botovo

174 **Hrvoje Kalafatić**

Archaeological field survey on the route of construction of the Križevci-Koprivnica-Botovo railway

182 **Daria Ložnjak Dizdar**
Tatjana Tkalčec

Terenski pregled predjela lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec)

182 **Daria Ložnjak Dizdar**
Tatjana Tkalčec

Field survey of the left bank of the middle course of the Glogovnica river (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec)

192 **Hrvoje Kalafatić**
Bartul Šiljeg

Arheološki terenski pregled područja izgradnje Nove luke Sisak

192 **Hrvoje Kalafatić**
Bartul Šiljeg

Archaeological field survey in the area of construction of the New Port in Sisak

197 **Marko Dizdar**
Asja Tonc

Terenski pregled na području novoga trajektnog pristaništa Stinica

197 **Marko Dizdar**
Asja Tonc

Field survey in the area of the new ferry port at Stinica

202 **Goranka Lipovac Vrkljan**
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra
Iva Kostešić
Nera Šegvić

Projekt Arheološka topografija otoka Raba: rezultati terenskog pregleda poluotoka Lopara u 2013. godini

202 **Goranka Lipovac Vrkljan**
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra
Iva Kostešić
Nera Šegvić

The “Archaeological Topography of the Island of Rab” Project: the results of the 2013 field survey of the Lopar Peninsula

Eksperimentalna arheologija

209 Andreja Kudelić

Testiranje horizontalne keramičarske peći i pečenje posuda u redukcijskoj atmosferi

209 Andreja Kudelić

The testing of a horizontal pottery kiln and firing pots in a reductive atmosphere

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

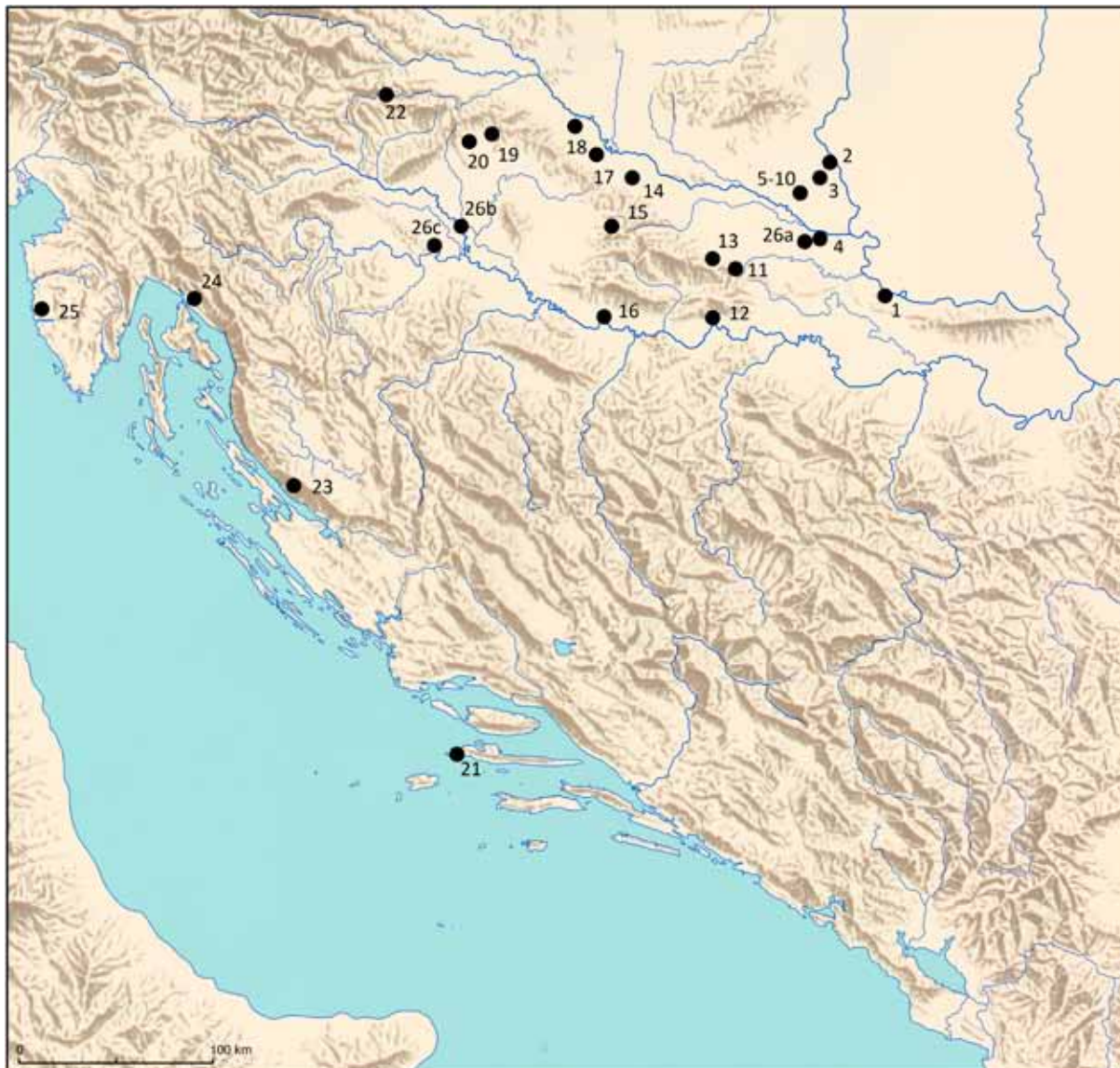
217-228

Additional scientific activity of the Institute

217-228

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Sotin
2. Batina Sredno
3. Kneževi vinogradi-Zmajevac
4. D2 južna obilaznica Osijek
5. AN2 Beli Manastir, Popova zemlja
6. AN3 Beli Manastir-Sudaraž
7. AN4 Novi Bolman-Grablje kod Jagodnjaka
8. AN8 Beli Manastir, Atar, Napuštene njive
9. AN9 Beli Manastir Novi Čeminac-Remanec poljana-Krčevine
10. AN10 Beli Manastir Jagodnjak, Ciglana i Čemin, Ciganska pošta
11. Podgorač, Ražište
12. Slavonski Brod, Galovo
13. Crkvari
14. Zvonimirovo-Veliko polje
15. Gradina kod Špišić Bukovice
16. Dolina Glavičice
17. Virje-volarski berg/Sušine
18. Torčec-Cirkvišće
19. Kalnik Igrišće
20. Krapina-Vukšićev breg
21. Sv. Klement-Soline
22. Klenovec Humski-Plemićki grad Vrbovec
23. Gradina Sv. Trojica
24. Crikvenica-Igralište
25. Stancija Blek kod Tara
- 26.a, b, c, Osijek, Zagreb, Karlovac: koncentracija nalaza trupaca-detaljnije na karti strana 154

Posljednja sezona sustavnih zaštitnih arheoloških istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2013. godine

The last season of systematic rescue archaeological excavations at Crkvari – St. Lawrence church in 2013

Tatjana Tkalčec

Primljeno/Received: 05.02.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 03.03.2014.

Radovi 2013. godine predstavljaju posljednju sezonu zaštitnih istraživanja na lokalitetu koja Institut za arheologiju sustavno provodi od 2003. godine. Unutar same kapele istraživanje nije bilo moguće, međutim izvan objekta je istražena potrebna površina koja omogućuje daljnje drenažne i prezentacijske radove na lokalitetu, kao i znanstvenu valorizaciju svih pronalazaka.

Ključne riječi: arheološka istraživanja, Crkvari, crkva sv. Lovre, groblje, sakralna arhitektura, romanika, gotika, barok, srednjovjekovno gradište, rani srednji vijek, kasni srednji vijek, novi vijek

Key words: archaeological excavations, Crkvari, St. Lawrence's church, cemetery, sacred architecture, Romanesque period, Gothic period, Baroque, mediaeval earthen fortification, Early Middle Ages, Late Middle Ages, Modern period

Uvod

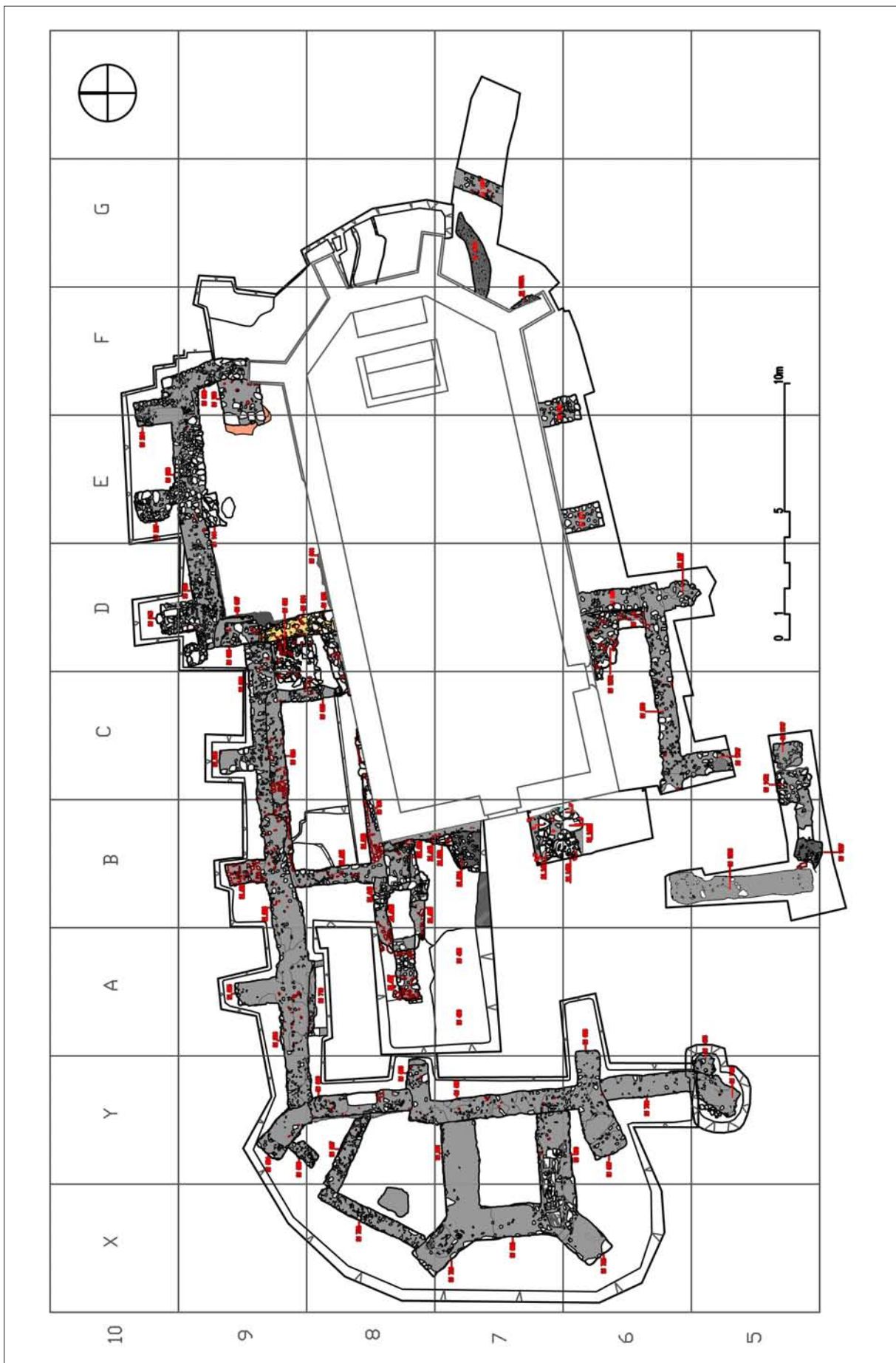
U nizu sezona kroz koje se provode arheološko-konzervatorska istraživanja okolo crkve sv. Lovre na brežuljku ponad sela Crkvari kod Orahovice, dobiveni su neprocjenjivo vrijedni rezultati i spoznaje o samom lokalitetu – nizu sakralnih građevina koje su na tom mjestu bile podizane tijekom razvijenog i kasnoga srednjeg vijeka da bi danas bile reducirane u vidu manje barokizirane gotičke kapele. Prva stručna istraživanja ovog lokaliteta provedena su još 2001. godine pod vodstvom Zvonimira Bojčića, dipl. arheologa i ravnatelja Konzervatorskog odjela u Osijeku, prilikom kojih su obavljena konzervatorska istraživanja korpusa crkve kao i arheološka sondažna istraživanja unutar lađe te prostora sjeverno i južno od crkve (pod vodstvom Vesne Kezunović iz Konzervatorskog odjela u Osijeku). Od 2003. godine Institut za arheologiju provodi sustavna istraživanja tijekom daljnjih 11 sezona arheoloških istraživanja, pod vodstvom prof. dr. sc. Željka Tomičića u prve dvije kampanje te dr. sc. T. Tkalčec u ostalih devet, a zaključno s istraživanjima 2013. godine koja bi predstavljala posljednju sezonu istraživačkih radova, barem u ovoj fazi kada su se iskopavanja odvijala izvan gabarita sakralnog objekta ponajprije radi potreba drenaže i prezentacije sakralnog kompleksa u kulturno-turističke svrhe. Znanstveni rezultati istraživanja svakako nadilaze značenje isključivo za sam lokalitet crkve sv. Lovre, nego i oslikavaju, točnije pružaju jednu novu sliku Slavonije tijekom srednjeg vijeka. Javnosti su dosad preliminarno spoznaje prezentirane putem više stručnih i znanstvenih članaka, a u pripremi je i monografsko izdanje kojim će biti zaokružena ukupna saznanja o ovom lokalitetu i njegovu značenju u srednjovjekovnom okružju.

Istražne radove bi svakako valjalo provesti i unutar gabarita današnje kapele, međutim kako to sada nije moguće provesti, arheološkom sezonom 2013. godine zaokružili smo sve radove koji će prethoditi drenažnim i prezentacijskim radovima sakralnog kompleksa izvan tlocrta postojeće crkve. S obzirom na

to, prije donošenja rezultata istraživanja u 2013. godini ukratko ćemo iznijeti tijek i rezultate samih istraživanja koja je provodio Institut u nizu od 11 godina.

Tijek i rezultati istraživanja od 2003. do 2012. godine

Godine 2003. Institut za arheologiju u Zagrebu je pod vodstvom prof. dr. sc. Željka Tomičića započeo i 2004. nastavio sustavna arheološko-konzervatorska istraživanja koja su rezultirala otkrićem dijela gabarita srednjovjekovne i barokne arhitekture sjeverno od crkve kao i 49 grobnih cjelina (Tomičić et al. 2004; Tomičić, Tkalčec 2005a; 2005b). Stručno vodstvo arheoloških istraživanja od 2005. godine nadalje povjereno je mr. sc. Tatjani Tkalčec iz Instituta za arheologiju. Tom je prigodom otkriveno daljnjih 67 grobnih cjelina, dakle ukupno 116 grobova; definiran je gabarit gotičke sakristije, dubine temelja zidova, istraženi su svi grobovi unutar sakristije (Tkalčec 2006a; 2006b; Tkalčec et al. 2008). Godine 2006. na lokalitetu su provedena arheološka istraživanja zaštitnog karaktera. Istraživanja su izvedena s ciljem obavljanja hidroizolacijskih i sanacijskih radova unutar gotičke sakristije otkrivene u arheološkim istraživanjima do 2005. godine, odnosno otvorena je ona površina izvan gabarita istražene sakristije kojom će se postavljati drenažni odvod, i to na istočnoj strani lokaliteta u širini od 2 m i dužini 10 metara. Istražena su 24 groba, a polučeni su izvanredni rezultati odnosno saznanja o graditeljskim elementima utvrde (Tkalčec 2007a; 2007b). Ujedno, te su godine provedena i geofizikalna istraživanja (metodama radara i geoelektrike) koja su nam dala daljnje smjernice o površinama koje je potrebno otvoriti i arheološki istražiti i koja su uputila na rasprostranjenost arhitekture pod zemljom. U iskopavanjima 2007. godine pronađene su zidane strukture iz razdoblja srednjeg vijeka te novog vijeka na prostoru ispred zapadnog pročelja crkve. Osim područja zapadno od crkve, istraživanja su provedena i u dijelu arheološki

Sl. 1 Situacijski plan lokaliteta Crkvari – Sv. Lovro 2013. godine (crtež: K. Turkalj i M. Sečkar)

Fig. 1 A situation plan of the Crkvari – St. Lawrence site in 2013 (drawn by: K. Turkalj and M. Sečkar)

otkrivene prostorije sjeverno uz crkvu, uz njezin sami zapadni dio (zapadno od gotičke sakristije). Dovođeno je i istraživanje sjeverne gotičke sakristije. Time je prostor sjeverne sakristije cjelovito istražen do zdravice i pripremljen za buduće planirane prezentacijske radove (Tkalčec 2008a; 2008b; 2008c). Ukupno je 2007. godine istraženo 60 grobnih cjelina, što s prijašnjim istraživanjima čini broj od 201 groba. Godine 2008. obavljena su istraživanja na zapadnom dijelu lokaliteta te na istočnom uz apsidu. U istraživanjima oko apside crkve pronađena su 32 groba iz razdoblja srednjeg vijeka i novog vijeka, što ukupno daje broj od 233 istražena groba na lokalitetu. Najznačajnija otkrića polučena su otvaranjem veće površine ispred zapadnog pročelja današnje crkve. Dispozicija novootkrivene arhitekture te stilski obilježja kompleksa uputili su na otkriće velike trobrodne crkve s moćnim zvonikom (Tkalčec 2009a; 2009b; 2009c). Godine 2009. obavljena su arheološka istraživanja u tome zvoniku sa snažnim kontraforima, koji je dograđen na trobrodnu gotičku crkvu koja je u svojoj prethodnoj fazi bila jednobrodna, dvoranska. Unutar zvonika istraženi su svi slojevi i grobne cjeline, do same zdravice, odnosno istraženo je 38 grobova što čini ukupan broj od 271 istraženog groba. Preliminarna stratigrafska slika za istraživanja 2009. godine upućuje na četiri horizonta pokopavanja. Na osnovi nalaza iz grobova te ostalih čimbenika, zaključeno je da je zvonik funkcionirao i kroz razdoblje ranoga novog vijeka. Osim kasnosrednjovjekovnih grobova iz vremena kada je zvonik nastao i ranonovovjekovnih kada je još bio u funkciji, pronađeni su i stariji grobovi – pokopi na groblju iz vremena kada još nije postojao veliki gotički trobrodni sakralni kompleks s moćnim zvonikom, dakle iz 13. i 14. stoljeća. Najstariji pokopi se datiraju u razdoblje tzv. bjelobrdske kulture, tj. u 11. stoljeće (Tkalčec 2010a; 2010b). Godine 2010. istražen je prostor južno uz današnju kapelu, njezinu kasnogotičku fazu. Otkriveni su temelji dvaju kontrafora iz te faze crkve kao i temelji ramena južnog broda starije trobrodne gotičke crkve. Istraženo je daljnjih 97 grobova što čini ukupan broj od 368 istraženih grobnih cjelina (Tkalčec 2011). Godine 2011. istraženo je područje uz južni i jugoistočni zid apside današnjega crkvenog objekta s dodatnim istočnim rovom preko ruba i padine središnjeg uzvišenja. Otkriveni su ostaci drvene palisade na rubu središnjeg uzvišenja, zatim zid koji je opasavao kasnosrednjovjekovno i novovjekovno groblje. Osobito je značajan pronalazak supstrata temelja polukružne apside dosad najstarije, romaničke crkve na ovom položaju, uokolo koje su pronađeni ukopi pokojnika sa srebrnim S-karičicama. Istraženo je 111 grobova od razdoblja ranoga srednjeg vijeka do novog vijeka što čini ukupan broj od 479 istraženih grobnih cjelina na lokalitetu (Tkalčec 2012). Godine 2012. istražen je prostor između dva istočna kontrafora današnje kapele te prostor južno uz južna vrata kapele. Otkriveni su temelji ramena južnog broda starije trobrodne gotičke crkve te ostaci bočnog oltara. Istraženo je daljnjih 76 grobova što je zaključno s 2012. godinom činilo ukupan broj od 555 istraženih grobnih cjelina (Tkalčec 2013).

Rezultati istraživanja 2013. godine

Arheološka istraživanja odvijala su se tijekom deset radnih dana u razdoblju od 19. do 30. kolovoza 2013. godine.¹ Program je financiran od strane Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Orahovice, a nositelj programa je Grad Orahovica. Nadzor nad radovima obavlja Konzervatorski odjel u

Požegi. Prije iskopavanja Institut za arheologiju je ishodio suglasnost za pohranu sitnih pokretnih nalaza u muzejskoj zbirci Grada Orahovice, kao i suglasnost vlasnika nekretnine – Požeške biskupije – s provođenjem sustavnih zaštitnih arheoloških istraživanja. Nakon iskopavanja, u dogovoru s nadležnim konzervatorima iz Konzervatorskog odjela u Požegi, cjelokupna je površina zatrpana zemljom, kao najadekvatnijom zaštitom prije planiranih budućih prezentacijskih radova.²

Primijenjena je suvremena metodologija istraživanja povezana na dosadašnju dokumentaciju o lokalitetu.³

Istraživanje 2013. godine provedeno je u sondi 1 na području uz južni ugao zapadnoga baroknog pročelja današnje crkve, zatim u sondi 2 u □ Y/A 5 te u sondi 3 u □ C/B5 i B6. Ukupno je obuhvaćena površina od oko 35 m². Iskop u sondi 1 sezao je u samu zdravicu i dublje, odnosno do 2,30 m relativne dubine. U sondi 2 se pliće iskopavalo (80 cm do 1 m) kako bi se definirao kontrafor i spoj sa zidom južnog broda gotičke trobrodne crkve. U sondi 3 dubina iskopa ovisila je o očuvanosti arhitekture koju se pokušalo definirati te je iskop sezao od 80 cm do 1,20 m relativne dubine od današnje površine terena (sl. 1).

U sondi 2 i sondi 3 iskopavanja su bila usredotočena na otkrivanje arhitekture iznad koje se nalazio isključivo sloj šute koji je tu nastao nakon vađenja temelja zidova građevina radi korištenja u sekundarne svrhe. Osobito je važno bilo u istraživanjima Crkvara pratiti sadržaj i konzistenciju zapuna grobnih raka jer su ponekad novovjekovni grobovi bili izrazito duboko ukopavani te su sezali do u samu zdravicu, presjekavši i uništivši pri tome starije grobove iz istoga novovjekovnog te kasnosrednjovjekovnog i ranosrednjovjekovnog razdoblja. Ove godine, na istraživanom području u jugoistočnom uglu ispred zapadnog pročelja (barokne!) kapele, odnosno u sondi 1, nije bilo slučajeva da je novovjekovni grob, iz najkasnijeg stadija pokopavanja u novom vijeku, sezao do same zdravice. Izrazito šutaste zapune bile su ukopane maksimalno do u početak sloja žute gline SJ 1339, što se može usporediti na snimci situacije u sondi 1 gdje su (desno na snimci) iščišćene »šutaste« zapune grobova G 471 i G 472 koji su, kako je to vidljivo, ukopani u vrh sloja SJ 1339, a koji se nalazi na relativnoj dubini od 1 do 1,10 m (sl. 2). Vrh SJ 1339 je sadržavao tragove gorevine (crni gar i crveno zapečena zemlja), što se poklapa i s rezultatima istraživanja prvih slojeva ilovače ispod sloja šute na drugim područjima oko crkve. Je li gorevina nastala usred stradanja lokaliteta u požaru ili usred intenzivnih čišćenja i građevinskih radova, pokušat će se razlučiti u konačnim objavama lokaliteta. Ova nam je stratigrafska situacija bila iznimno značajna za lučenje gornjih mladih horizonata pokopavanja vjerojatno već u 2. polovini 16. st., a zasigurno u 17. pa i početkom 18. stoljeća, od onih starijih pokopa unutar SJ 1339, odnosno od kasnosrednjovjekovnih grobova. Još uvijek, na sadašnjem nivou preliminarne obrade rezultata istraživanja, ne možemo sa sigurnošću reći je li SJ 1339 sadržavao pokope i početka 16. stoljeća, no svakako je sadržavao horizont pokopa 15. stoljeća. Većina ove godine pronađenih grobova potječe iz područja sonde 1, a tek manji broj iz sonde 2.

Dosadašnjim istraživanjima, a prije konačne znanstvene obrade i valorizacije, možemo podijeliti ukope u četiri razlučena osnovna horizonta: najmlađi – novovjekovni (druga polovina 16. i 17. stoljeće, pa i početak 18. stoljeća) s velikom zastupljenošću pokopa male djece, dojenčadi i novorođenčadi,

1 Uz voditeljicu dr. sc. Tatjanu Tkalčec iz Instituta za arheologiju sudjelovali su i dr. sc. Siniša Krznar, koji je bio zamjenik voditeljice, te dipl. arheologinja Marina Sečkar, polaznica stručnog osposobljavanja za dokumentarista bez zasnivanja radnog odnosa. Stručnu ekipu činio je i apsolvent arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivan Valent te Orahovičanka, studentica arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Iva Jurliina. Pomoćnu ekipu su činila petorica radnika iz Nove Jošave i Orahovice. Tijekom posljednja dva dana u radovima je sudjelovala i učenica Martina Odobašić iz Crkvara.

2 Tijekom istraživanja oprani su svi keramički nalazi. Svi uzorci ljudskih kostiju (kako nalazi iz grobnih cjelina tako i dislocirane kosti) predani su nakon arheoloških istraživanja na antropološku analizu u laboratorij Antropološkog centra HAZU, Zagreb. Analizu obavljaju stručnjaci dr. sc. Mario Novak, Vlasta Vyroubal, Željka Bedić i Jozo Perić Peručić pod vodstvom prof. dr. sc. Marija Šlause. Metalne nalaze konzervira Damir Doračić, konzervator Konzervatorsko-restauratorske radionice Arheološkog muzeja u Zagrebu.

3 Snimanje grobnih cjelina, nalaza, posebnih nalaza i slojeva obavljali su svi arheolozi tijekom iskopavanja. Crteže je na osnovi snimljenih fototočaka u AutoCAD-u naknadno izradila Marina Sečkar.

Sl. 2 Sonda 1: vrh sloja SJ 1339 s grobovima G 471 i G 472 (desno) te strukturama SJ 1471 i SJ 1470 (lijevo) (snimila: T. Tkalčec)

Fig. 2 Trench 1: top of layer SU 1339 with graves G 471 and G 472 (right) and structures SU 1471 and SU 1470 (left) (photo: T. Tkalčec)

potom mlađa faza kasnosrednjovjekovnih grobova 15. i početka 16. stoljeća, zatim starija faza kasnosrednjovjekovnih grobova (13.–14. stoljeće), te ranosrednjovjekovni grobovi i grobovi razvijenoga srednjeg vijeka (11.–13. stoljeća).

U ovogodišnjim istraživanjima nisu pronađeni grobovi iz najstarije ranosrednjovjekovne faze. Najstariji očuvani grobovi sežu u razdoblje razvijenoga srednjeg vijeka. Istražena su 44 groba što čini ukupan broj od 599 istraženih grobova na lokalitetu.

U sondi 1 se još u donjim razinama novovjekovnog sloja poremećenih grobnih cjelina (SJ 868) u sjevernom dijelu sonde naišlo na zidanu strukturu (SJ 1470) koja je, čini se, pandan zidu SJ 444 u □ B8, a na razini vrha sloja SJ 1339 taj zid SJ 1470 bolje se definirao (sl. 2). Sjeverno, tik uz njega, naišlo se na strukturu koja možda predstavlja zid srednjovjekovne grobnice upravo kako je to bio slučaj u prijašnjim istraživanjima pokraj zida SJ 444. Uokolo tih struktura nalazilo se urušeno veće kamenje. Novovjekovni grobovi ležali su na tim strukturama, dok se ispod urušenog kamenja kasnije otkrio duboko ukopani kasnosrednjovjekovni grob G 584, koji je ulazio i ispod temelja kapele. Čitav situacija s arhitekturom na tom području nije u potpunosti jasna jer je premala površina otvorena da bi se zidovi i strukture jasno mogle definirati.

Iskopom površine sonde 1 dobio se međutim uvid u južni dio zida i temelja baroknog produženja zapadnog pročelja kapele. Zid (SJ 446) je građen od pravilnijeg kamenja, klesanog i priklesanog, a očito je korišteno kamenje od starijih struktura i zidova na lokalitetu. U strukturu su također dodavane i opeke, vjerojatno također u sekundarnoj upotrebi. Temelj (SJ 445) je građen od nepravilno posloženog kamenja i šute, a leži na glini SJ 1339 (sl. 4–5).

U sondi 2 je otkriven južni kontrafor trobrodne gotičke crkve. Otvaranjem ove sonde pokušalo se, osim što se željelo potvrditi očekivano postojanje toga kontrafora, provjeriti izdvaja li se možda na tome dijelu zid koji bi zatvarao prostoriju čije smo postojanje naslutili 2006. godine u geofizičkim ispitivanjima, a potvrdili 2012. godine u arheološkim iskopavanjima. Međutim, ispostavilo se da tu nema zida koji bi se naslanjao na južni zid

trobrodne crkve te je ostajala otvorena mogućnost da je prostorija manje površine ili pak, suprotno tomu, mnogo veće površine. Kako bismo to razriješili, praćeni su zidovi ove prostorije s istočne, poznate strane te je otvorena sonda 3 kojom je potvrđena prva gore spomenuta opcija.

Iskopom sonde 3 pronađen je zid (SJ 1505) koji je zatvarao spomenutu prostoriju. Naime, cilj ovogodišnjih istraživanja bio je, osim dovršavanja iskopa oko same kapele zbog budućih drenažnih radova, upravo pokušati definirati raster spomenute prostorije. Kako financijska sredstva nisu omogućivala istraživanje veće površine, a samo tako bi se mogla otkriti i funkcija ove prostorije, bili smo prisiljeni pokušati barem pronaći sve strukture, tj. zidove koji bi je zatvarali. To se i uspjelo, iako smo naišli na veoma neobičnu situaciju.

Naime, na osnovi geofizikalnih snimaka postavili smo istočne gabarite sonde 3 i zaista došli do južnog ugla istočnog zida prostorije. Međutim, situacija prema zapadu nije bila nimalo očekivana – tu se nalazila struktura šira od očekivane linije južnog zida, i ne samo šira nego i u samoj strukturi drugačija. Kamenje je bilo vezano lošim, rastresitim mortom ružičaste boje, za razliku od čvrstog morta istočnog zida prostorije (SJ 1347). Isprva se pomislilo da smo naišli na neku grobnicu, no otvaranjem površine sonde 3 prema zapadu uvidjeli smo kako se ta rastresita struktura pruža pravolinijski prema zapadu (sl. 6–7). Mjestimično je oštećena u tolikoj mjeri da je čvrsta struktura u potpunosti nestala, a u žutoj glini se vidio tek otisak morta. Dapače, tragove vađenja kamenja iz ostatka temelja tih starijih građevina potvrđuje i pronalazak jedne jame. U njezinoj zapuni bila je pak šuta bijele boje (a ne ružičaste), poput šute zida SJ 1347 i njegova zapadnog pandana – zida SJ 1505, otkrivenog na dubini od 1,2 m (sl. 8). On je, iako jako loše očuvan, vrlo sličan zidu SJ 1347, a zanimljivo je da na jugu nije spojen s južnom strukturom (sl. 6). Na osnovi ovako uske sonde nije moguće donositi konačne zaključke zašto se južni temelj ove prostorije toliko svojom građom i strukturom razlikuje od istočnog i zapadnog. Je li tu riječ o različitim fazama gradnje? Ili o drugačijem izgledu južnog zida što se manifestiralo drugačijom gradnjom temelja? Ili o nekoj slučajnosti (nedostatku

Sl. 3 Sonda 1: završna situacija – zdravica s ukopima kosturnice SJ 1514 i rake G 599 (desno), strukture SJ 1471, SJ 1470 (veliki kamen pomaknut udesno!) i urušenje SJ 1462 te raka G 584 (gore lijevo) (snimila: T. Tkalčec)

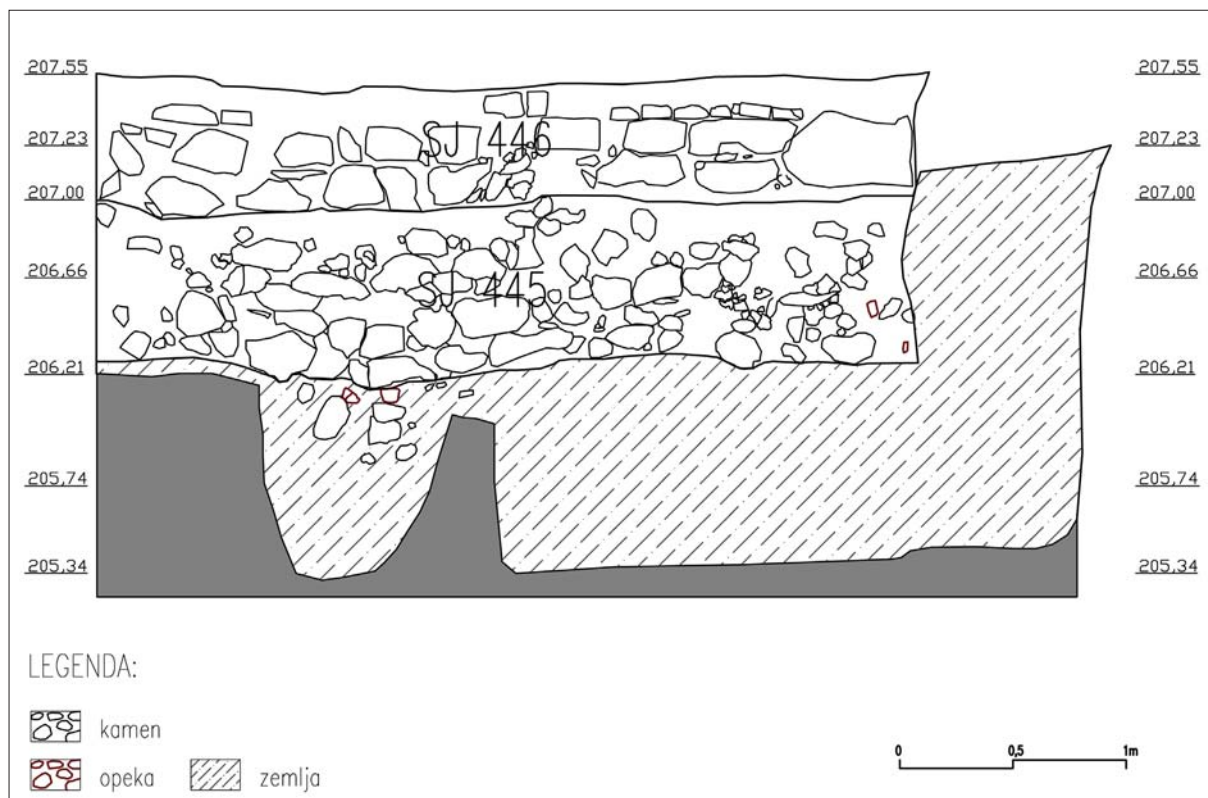
Fig. 3 Trench 1: the final situation – virgin soil with the cuts of ossuary SU 1514 and grave pit G 599 (right), structures SU 1471, SU 1470 (big stone moved to the right!) and collapse SU 1462 and grave pit G 584 (above left) (photo: T. Tkalčec)

Sl. 4 Sonda 1: pogled od jugozapada na zid i temelj baroknog dodatka zapadnog pročelja današnje crkve (snimila: T. Tkalčec)

Fig. 4 Trench 1: a view from the south-west to the wall and foundation of the Baroque addition to the western façade of the present-day church (photo: T. Tkalčec)

Sl. 5 Sonda 1: lice zapadnog pročelja baroknog proširenja crkve (crtež: M. Sečkar)

Fig. 5 Trench 1: the face of the western façade of the Baroque extension of the church (drawn by: M. Sečkar)

iste žbuke, dolaskom drugih zidara prilikom gradnje temelja južnog zida)? Ovo će nam pitanje ostati otvorenim. Širina zida SJ 1505 je 82 cm što odgovara zidovima SJ 1347, ali i širini zidova južne lađe trobrodne gotičke crkve. Na osnovi vezivanja oni su istodobno, planski građeni. Zatvoreni južnim, rastresitim i drugačije građe u temelju, te sjevernim (SJ 1347=870, usp. izvještaje iz prethodnih sezona), oni čine prostoriju unutrašnjih dimenzija 3,8 (S–J) x 4,15 m (I–Z). Funkcija joj je nepoznata, no za pretpostaviti je kako je riječ o bočnoj kapeli. Za očekivati je na sjeveru pronalazak i praga u temeljima, tj. prolaza koji je iz južnog broda mogao voditi u kapelu.

Zaključna razmatranja

Ovogodišnjim je istraživanjima završen iskop ukolo vanjskih temelja današnje kapele te je čitava površina pripremljena za buduće drenažne radove.

Iskopom sonde 1 potvrđena je dosadašnja stratigrafija ukopa grobova na lokalitetu od razvijenoga srednjeg vijeka (ranosrednjovjekovni ukopi u ovogodišnjim istraživanjima nisu pronađeni) pa do u novi vijek, odnosno 18. stoljeće. Zamijećeno je učestalo ukopavanje male djece (uglavnom perinatalne dobi) oko same crkve u razdoblju novog vijeka. Iznova smo imali potvrde prilaganja i novca u grobove u tom razdoblju, kao što je to bilo u prijašnjim istraživanjima. Također, lijepo se lučio pokušaj pokopavanja pokojnika na isto grobno mjesto (ponekad evidentno u istu raku ako su pokopi uslijedili vrlo brzo jedan za drugim) na izmaku kasnoga srednjeg i početku ranoga novog vijeka. To se dobro iščitava primjerice u slijedu grobova ispod novovjekovnog G 567: G 582 – G 586 – G 592 – G 590 ili pak G 571 – G 578 – G 579 (slijed praćen odozgo prema dolje, dakle stariji, tj. prvi pokopi su zadnje navedeni), pa i drugima. Pri tome su stariji u slijedu tih pokopa presjekli još starije grobove iz razdoblja razvijenog i prijelaza razvijenog na kasni srednji vijek.

Drugi cilj ovogodišnjih istraživanja bio je definirati arhitekturu na južnom dijelu zaravnj ovog, obrambenim jarkom utvrđenog položaja, odnosno prostoriju aneksiranu uz sredinu

Sl. 6 Sonda 3: pogled od zapada (odozdo prema gore na slici) na temelj zapadnog (SJ 1505), južnog (SJ 1472) i istočnog zida (SJ 1347) pretpostavljene kapele (snimio: I. Valent)

Fig. 6 Trench 3: a view from the west (from below up in the photo) to the foundation of the western (SU 1505), southern (SU 1472) and eastern walls (SU 1347) of the presumed chapel (photo: I. Valent)

južne lađe trobrodne gotičke crkve. Obris arhitekture su definirani, no za iskopavanje unutrašnjosti toga objekta čime bi se stratigrafski jasno definirala njegova funkcija, kao u konačnici i čitavog prostora trobrodne gotičke crkve kojeg smo u onim dijelovima koji nisu usko vezani uz neposredni prostor današnje kapele (dakle, čitava površina zapadnog dijela zaravni) istražili tek do samih arhitektonskih ostataka (izuzev moćnog zvonika čija je unutrašnjost 2009. godine istražena do same zdravice), nije bilo financijskih mogućnosti.

Spomenuta prostorija unutrašnjih dimenzija 3,8x4,15 m zasigurno je bila u funkciji kad i trobrodna gotička crkva, dakle, u vremenu gospodarenja knezova Iločkih nedalekim gradom Ružicom. Je li sadržavala sveti prostor – kapelicu u kojoj su možda i koji moćnici bili pokopani, nije nam poznato – valjalo bi provesti iskopavanja njezine unutrašnjosti. Tim bi se iskopavanjem dobio još jedan vrlo vrijedan podatak, a to je postojanje, kao što pretpostavljamo, vrata ili prolaza između južnog broda crkve i te prostorije. Naravno, to bi bilo moguće samo ako je temelj, odnosno zid SJ 1437, na tom dijelu očuvan na dovoljno visokoj razini da se iz njega iščita postojanje praga, odnosno prolaza. Potencijalni ulaz izvana sa zapadne strane nije bilo moguće prepoznati jer je zid SJ 1505 očuvan nisko, tek u donjim razinama temelja. Istočna strana (zid SJ 1347) nije u cjelini istražena, a južni temelj SJ 1472 (dijelom očuvan tek u tragovima) upućuje pak na drugačiju vrstu gradnje, što nam dodatno otvara niz pitanja zašto je do toga došlo i u kojoj fazi funkcioniranja prostorije.

Čini se da je objekt egzistirao još u razdoblju ranoga novog vijeka (barem su zidovi bili jasno vidljivi ako već objekt nije bio u funkciji) jer su grobovi svojom orijentacijom respektirali pružanje zidova i u smjeru sjever – jug (primjerice, G 583). Do vađenja kamena iz zidova zasigurno je došlo veoma kasno jer nema ukopa novovjekovnih grobova na površini nekadašnjih ostataka temelja zidova, izuzev groba G 574 iznad ruševina strukture SJ 1472. Spomenuta struktura, drugačije vrste gradnje u temeljima (vezivo je ružičasta rastresita žbuka) i širinom na svom istočnom dijelu izlazi iz gabarita očekivane širine južnog temelja prostorije (širine zidova južnog broda trobrodne gotičke crkve, kao i širine zidova SJ 1347 i SJ 1505, kreću se oko 80 cm) te je vjerojatno da je tu riječ o nečemu drugome – možda supstrukciji kakve grobnice. Možda je južni zid prostorije, odnosno spomenutog objekta, bio u potpunosti izvađen pa SJ 1470 potječe iz neke kasnije faze. Ili je pak SJ 1472 iz neke starije faze pa je ta prostorija koristila njegov temelj i zid za svoj južni zid? Kako tek iznenađuje pravilno odrezani južni završetak temelja zida SJ 1505! I tik uz njega pronađeni ulomci opeka velikih dimenzija (fakturom se ne čini da je riječ o antičkim opekama nego prije o nekim podnim srednjovjekovnim opekama), koje su utonule u žutu glinu. Oba primjerka su slomljena te im ne poznajemo ni punu širinu ni dužinu (debljina jednog je 5 cm, a drugog 6,5 cm), ali se već po očuvanim dimenzijama vidi da izlaze iz okvira klasičnih građevinskih srednjovjekovnih opeka za zidanje zidova (19x16x5 cm i 27x21x6,5 cm).

Arhitektonski ostaci pronađeni u sondi 1 također otvaraju neka pitanja u vezi izgleda i funkcioniranja sakralnog objekta u obliku jednobrodne izdužene dvoranske *Saalkirche* koja je prethodila trobrodnoj gotičkoj građevini.

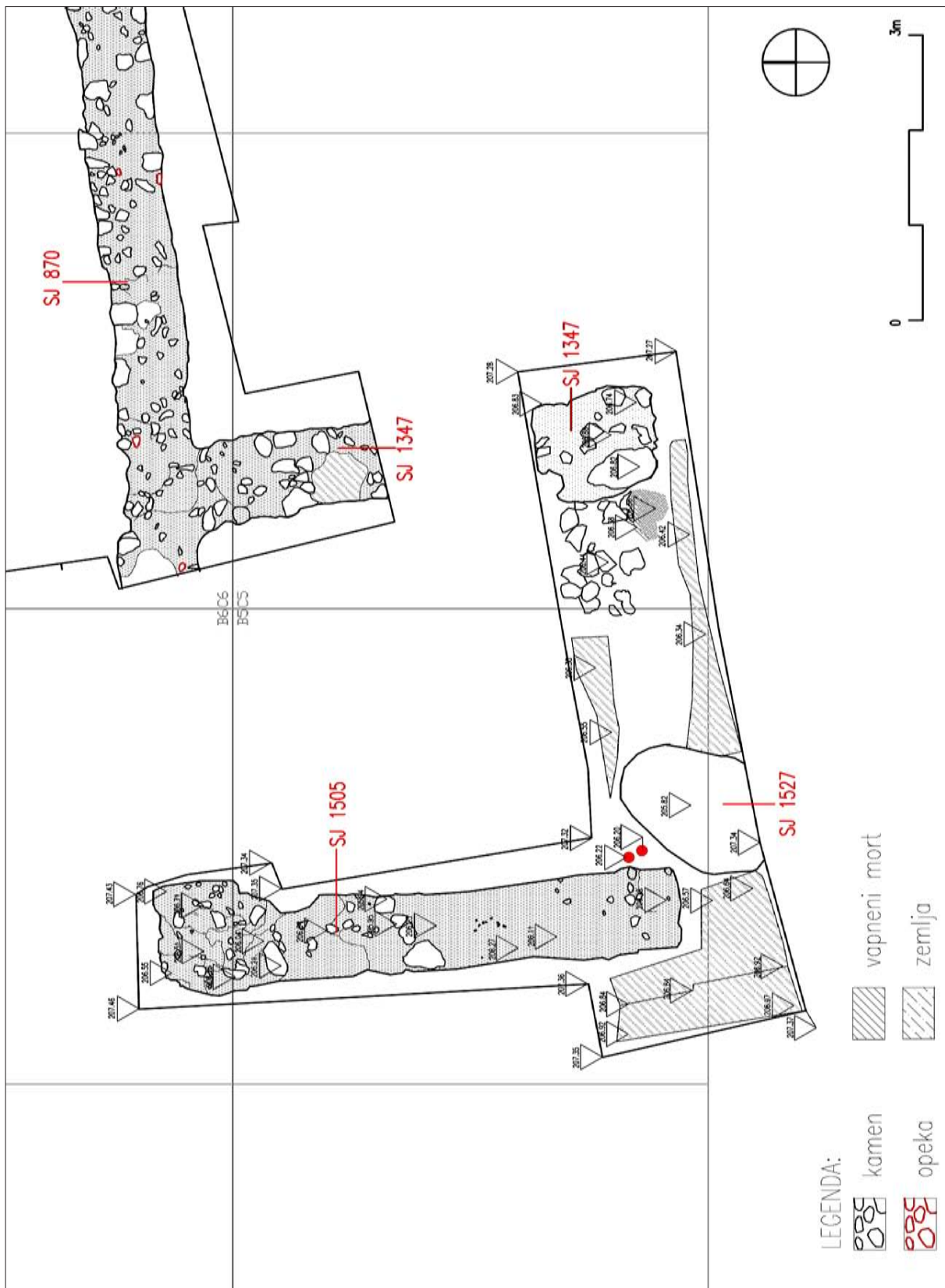
Nadamo se da će mnoga od postavljenih pitanja dobiti i svoje odgovore u znanstvenoj valorizaciji svih dosad istraženih struktura, slojeva i grobnih cjelina te njihovih međusobnih odnosa. Dakako, nastavkom arheoloških istraživanja došlo bi se do još brojnih novih podataka koji bi zasigurno pridonijeli stvaranju cjelovitije slike o svim fazama izmjenjivanja sakralnih

građevina na ovom položaju, međutim dosadašnjim smo istraživanjima stekli neprocjenjivo vrijedne podatke koji su ovaj lokalitet ocrtali u potpuno novom svjetlu. Kako istraživanja unutar same današnje kapele nije moguće realizirati u sadašnjoj situaciji, zaključujemo da raspoložemo s dovoljno ulaznih podataka da se izradi kvalitetan zasebni stručni elaborat koji će biti putokazom za sve drenažne radove oko kapele, ali i osnovom za sastavljanje idejnog pa poslije i izvedbenog projekta prezentacije ovog lokaliteta u kulturno-turističke svrhe za što je svakako zainteresiran i nositelj projekta Grad Orahovica.

Dosadašnjim zalaganjem Instituta za arheologiju, Grada Orahovice i Ministarstva kulture, za objekt Sv. Lovro u Crkvarima obavljen je kompleksan posao – arheološka iskopavanja, no jednako tako veliki radovi tek predstoje.

Literatura

- Tkalčec, T. 2006a, Crkvari – Crkva Sv. Lovre 2005., *Annales Instituti Archaeologici*, II, 23–28.
- Tkalčec, T. 2006b, Crkvari–Sv. Lovro, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2 (2005), 69–70.
- Tkalčec, T. 2007a, Crkvari – crkva Sv. Lovre u 2006. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, III, 21–25.
- Tkalčec, T. 2007b, Crkvari – crkva Sv. Lovre, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3 (2006), Zagreb, 95–96.
- Tkalčec, T. 2008a, Osvrt na arheološka istraživanja oko crkve Svetog Lovre u Crkvarima kod Orahovice, *Crkvena kulturna dobra – Annalecta, godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, 5 (2007), 20–22.
- Tkalčec, T. 2008b, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva Sv. Lovre 2007. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, IV, 23–31.
- Tkalčec, T. 2008c, Crkvari – crkva Sv. Lovre, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4 (2007), 121–123.
- Tkalčec, T. 2009a, Arheološka istraživanja oko crkve Svetog Lovre u Crkvarima kod Orahovice, *Crkvena kulturna dobra – Annalecta, godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, 6 (2008), 144–148.
- Tkalčec, T. 2009b, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva Sv. Lovre 2008 g., *Annales Instituti Archaeologici*, V, 36–42.
- Tkalčec, T. 2009c, Crkvari – crkva Sv. Lovre, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5 (2008), 145–146.
- Tkalčec, T. 2010a, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva Sv. Lovre 2009., *Annales Instituti Archaeologici*, VI, 7–23.
- Tkalčec, T. 2010b, Crkvari – crkva Sv. Lovre, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6 (2009), 17–23.
- Tkalčec, T. 2011, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2010, *Annales Instituti Archaeologici*, VII, 37–40.
- Tkalčec, T. 2012, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2011 godine, *Annales Instituti Archaeologici*, VIII, 23–28.
- Tkalčec, T. 2013, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2012. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, IX, 20–25.
- Tkalčec, T., Kušan Špalj, D., Krznar, S. 2008, Nalazi tkanine s lokaliteta Crkvari – crkva Sv. Lovre / Textile Finds from the Site of Crkvari – St Lovro Church, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 25, 119–134.
- Tomičić, Ž., Krznar, S., Osterman, J., Novak, M. 2004, Arheološko-konzervatorska istraživanja crkve Sv. Lovre kraj sela Crkvara u općini Orahovica (2003.), *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XXXVI/1, 156–162.
- Tomičić, Ž., Tkalčec, T. 2005a, Crkvari – Crkva Sv. Lovre 2004., *Annales Instituti Archaeologici*, I, 14–24.
- Tomičić, Ž., Tkalčec, T. 2005b, Crkvari–Sv. Lovro, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 1 (2004), 51–52.

Sl. 7 Sonda 3: situacijski plan (ertež: M. Sečkar)

Fig. 7 Trench 3: a situation plan (drawn by: M. Sečkar)

Sl. 8 Sonda 3: pogled od sjevera na spoj južnog zida trobrodne gotičke crkve i zapadnog zida kapele (SJ 1505) (snimio: S. Krznar)

Fig. 8 Trench 3: a view from the north to the joint of the southern wall of the three-aisled Gothic church and the western wall of the chapel (SU 1505) (photo: S. Krznar)

Summary

This year's investigations marked the end of the excavation around the outer foundations of the present-day chapel and the entire surface was prepared for future drainage works.

The excavation of trench 1 corroborated the previous stratigraphy of grave burials at the site from the High Middle Ages (no early medieval burials were documented this year) to the Modern period, that is, the 18th century. A total of 44 burials were found, increasing the number of graves excavated by the Institute of Archaeology in the eleven research campaigns at the site to 599. The excavation of trench 2 defined the plan of the corner buttress of the three-aisled Gothic chapel.

The second objective of this year's research was to define the architecture in the southern part of the plateau of this position surrounded by a fortification ditch, that is, to determine the room annexed along the middle of the southern aisle of the three-aisled Gothic church. The outlines of the architecture were defined, but there were insufficient financial means to excavate the interior of the structure, which would have provided a stratigraphically clear definition of its function. The mentioned room – presumably a lateral chapel, whose interior measured 3.8 x 4.15 m, was certainly operative at the same time as the three-aisled Gothic church, namely during the time the Ilok dukes ruled the neighbouring Ružica Castle. As to whether it served as the burial place for any nobles, we cannot tell without first carrying out the excavation in the interior.

The architectural remains discovered in trench 1 also open certain questions regarding the appearance and function of the sacred structure in the shape of an elongated single-aisled hall-like Saalkirche that preceded the three-aisled Gothic building.